

В.Ф. Грищенко (Сумський державний університет, Україна)
О.Ю. Древаль (Сумський державний університет, Україна)
І.В. Грищенко (Сумський державний університет, Україна)

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНІ ОСНОВИ УПРАВЛІННЯ ЕКСПОРТНО-ІМПОРТНИМ ПОТЕНЦІАЛОМ РЕГІОНУ З УРАХУВАННЯМ ВИМОГ ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ

У статті здійснено узагальнення теоретичних і методичних підходів до врахування впливу експортно-імпортних операцій на стан навколишнього природного середовища. Запропоновано авторське вирішення наукового завдання – удосконалення організаційно-економічного механізму екологізації експортно-імпортних операцій з урахуванням вимог забезпечення глобальної екологічної безпеки, що сприятиме підсиленню адаптивності та конкурентоспроможності на рівні регіонів і національної економіки.

Ключові слова: організаційно-економічний механізм, експортно-імпортні операції, зовнішньоторговельне сальдо, міжнародні економічні відносини, спеціальний екологічний митний тариф, комплексна еколого-економічна оцінка.

Форм. 2. Табл. 2. Рис. 4. Літ. 27.

В.Ф. Грищенко (Сумской государственной университет, Украина)
О.Ю. Древаль (Сумской государственной университет, Украина)
И.В. Грищенко (Сумской государственной университет, Украина)

ОРГАНИЗАЦИОННО-ЭКОНОМИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ УПРАВЛЕНИЯ ЭКСПОРТНО-ИМПОРТНЫМ ПОТЕНЦИАЛОМ РЕГИОНА С УЧЕТОМ ТРЕБОВАНИЙ ЭКОЛОГИЧЕСКОЙ БЕЗОПАСНОСТИ

В статье обобщены теоретические и методические подходы к учету влияния экспортно-импортных операций на состояние окружающей среды. Представлено авторское решение научной задачи – совершенствование организационно-экономического механизма экологизации экспортно-импортных операций с учетом требований обеспечения глобальной экологической безопасности, что будет способствовать повышению адаптивности и конкурентоспособности на уровне регионов и национальной экономики.

Ключевые слова: организационно-экономический механизм, экспортно-импортные операции, внешнеторговое сальдо, международные экономические отношения, специальный экологический таможенный тариф, комплексная эколого-экономическая оценка.

V.F. Hryshchenko (Sumy State University, Ukraine)
O. Y. Dreval (Sumy State University, Ukraine)
I.V. Gryshchenko (Sumy State University, Ukraine)

ORGANIZATIONAL & ECONOMIC GROUNDS FOR REGION'S EXPORT-IMPORT POTENTIAL MANAGEMENT TAKING INTO ACCOUNT THE REQUIREMENTS OF ENVIRONMENTAL SECURITY

The article generalizes theoretical and methodical approaches to evaluation of the influence of export-import operations upon the condition of the environment. The authors' solution of the research task: improvement of organizational & economic mechanism of ecologization of the export-import operations taking into account the demand for global environmental security – would contribute to increasing adaptivity and competitiveness of both regions and national economy.

Keywords: organizational & economic mechanism; export-import operations; external trade balance; international economic relations; special custom tariff; complex environmental-economic evaluation.

Постановка проблеми. В умовах інтернаціоналізації комерційно-господарської діяльності виникає необхідність розроблення дієвого механізму регулювання експортно-імпорتنих операцій з урахуванням екологічного чинника. Для того, щоб діяльність економічних суб'єктів не виходила за межі екологічних обмежень, необхідно забезпечити відповідність їх зовнішньоекономічної діяльності вимогам міжнародних нормативно-правових актів у галузі охорони навколишнього середовища.

Актуальність теми дослідження полягає в об'єктивній необхідності подальшого вдосконалення організаційно-економічного механізму екологізації експортно-імпорتنих операцій на основі комплексної економічної оцінки їх впливу на стан навколишнього середовища. Недостатня розробленість і значення теоретико- та науково-методичних засад екологізації експортно-імпорتنих операцій обумовили основну мету й завдання дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам урахування екологічного чинника при оцінюванні економічного потенціалу регіону присвячено численні праці вітчизняних і зарубіжних авторів, таких як О. Балацький [17; 22], А. Бохан [2], Л. Жарова [21], А. Жулавський [4], П. Іванюта [7], Н. Караєва [18], В. Кислий [17], Р. Корпан [18], Є. Лапін [17; 22], Л. Мельник [17; 22], І. Недін [18], Л. Огарок [11], В. Сабадаш [15; 16], О. Теліженко [17; 22], Є. Хлобистов [18–21], І. Частоколенко [18], Е.К. Чой [23], Х. Фукуї [25], З. Грілічез [24], С. Джонсон [23], С.К. Кім [25], Т. Нагаї [27], Й. Сімадзу [25; 27] та інші.

Невирішені частини проблеми. Разом з тим, подальшого дослідження потребують питання, пов'язані з урахуванням впливу експортно-імпорتنих операцій (ЕІО) на довкілля, їх екологізацією на основі системного підходу. Недостатньо розробленими є науково-методичні підходи до формування еколого-орієнтованої зовнішньоекономічної діяльності й організаційно-економічного механізму екологізації експортно-імпорتنих операцій, оцінювання економічного ефекту від його впровадження.

Метою дослідження є розробка теоретичних і науково-методичних положень щодо формування організаційно-економічного механізму екологізації експортно-імпорتنих операцій. Відповідно до поставленої мети було визначено такі завдання: дослідити чинники впливу експортно-імпорتنих операцій на навколишнє середовище; розвинути теоретико-методичні принципи екологізації експортно-імпорتنих операцій на основі застосування системного підходу; визначити сутність і зміст поняття «організаційно-економічний механізм екологізації експортно-імпорتنих операцій»; провести аналіз взаємозв'язків між складовими організаційно-економічного механізму екологізації експортно-імпорتنих операцій; розробити методичні підходи до оцінки економічного ефекту екологізації експортно-імпорتنих операцій; розвинути методичні підходи до регулювання зовнішньоекономічної діяльності на основі впровадження економічних інструментів екологізації експортно-імпорتنих операцій.

Основні результати дослідження. Проведений аналіз показав, що проблема врахування екологічного чинника у міжнародних економічних відносинах різних країн та їх економічного регулювання є найменш дослідженою. Прояв екологічного чинника у міжнародних економічних відносинах можна розглядати за такими основними напрямками: 1) транскордонне перенесення забруд-

нюючих речовин, 2) спільне використання природних ресурсів, їх забруднення та виснаження; 3) міжнародні збройні конфлікти з використанням новітніх технологій; 4) експортно-імпортні операції (ЕІО), які є одним з основних чинників екологічної небезпеки (рис. 1).

Аналіз екологічних досліджень, проведений вітчизняними вченими та експертами UNDP, OSCE, Canadian International Development Agency, UNEP/GRID-Arendal, ENVSEC [1; 6; 10; 12–14; 26], дозволяє стверджувати, що сучасну екологічну ситуацію в Україні визнано кризовою, важливі для України проблеми пов'язані із взаємозв'язком між економічним зростанням і станом довкілля.

При визначенні економічного ефекту від експортно-імпортних операцій, як правило, не враховується їх негативний вплив на навколишнє природне середовище (НПС). Разом з тим, економічний ефект від експортно-імпортних операцій повинен порівнюватися з витратами, що виникають унаслідок погіршення стану довкілля.

Під екологізацією експортно-імпортних операцій розуміють процес цілеспрямованих перетворень у системі зовнішньоекономічних відносин, що забезпечує зменшення антропогенного навантаження на навколишнє природне середовище.

Концепція управління експортно-імпортним потенціалом регіону (ЕІПР) з урахуванням вимог екологічної безпеки (УВЕБ) повинна пов'язувати у єдине ціле 3 основні регіональні підсистеми (інституціональну, соціально-економічну й екологічну) і розкривати основні принципи їх взаємодії.

У контексті концепції ЕІПР з УВЕБ увагу необхідно концентрувати на дослідженні еколого-економічних взаємозв'язків між елементами інституціональної, соціально-економічної й екологічної підсистем регіону (рис. 2).

У цілому, врахування вимог еколого-економічної безпеки регіону призведе до структурної перебудови соціально-економічної підсистеми регіону у напрямі її екологізації: до формування раціональної та екологічно збалансованої просторової структури економіки регіону; розвитку ефективних конкурентоспроможних напрямів економічної діяльності; раціонального використання трудових ресурсів; вирівнювання соціально-економічного розвитку регіонів; досягнення регіональної збалансованості інтересів охорони природного середовища та соціально-економічного розвитку; покращення демографічної ситуації; збільшення тривалості життя населення регіону; покращення стану НПС; підвищення показників валового регіонального продукту.

Запропоновано авторський підхід до формування структури організаційно-економічного механізму екологізації експортно-імпортних операцій, здійснено докладний опис його елементів та взаємозв'язків між ними (рис. 3). Розвинуто методичні положення щодо оцінки економічної ефективності функціонування організаційно-економічного механізму екологізації експортно-імпортних операцій.

Визначено, що організаційно-економічний механізм екологізації експортно-імпортних операцій – це система інституційних структур, принципів їх організації, економічних методів, способів і прийомів впливу на суб'єкти господарювання, що забезпечують дотримання екологічних норм і нормативів та вимог чинного законодавства під час проведення експортно-імпортних операцій.

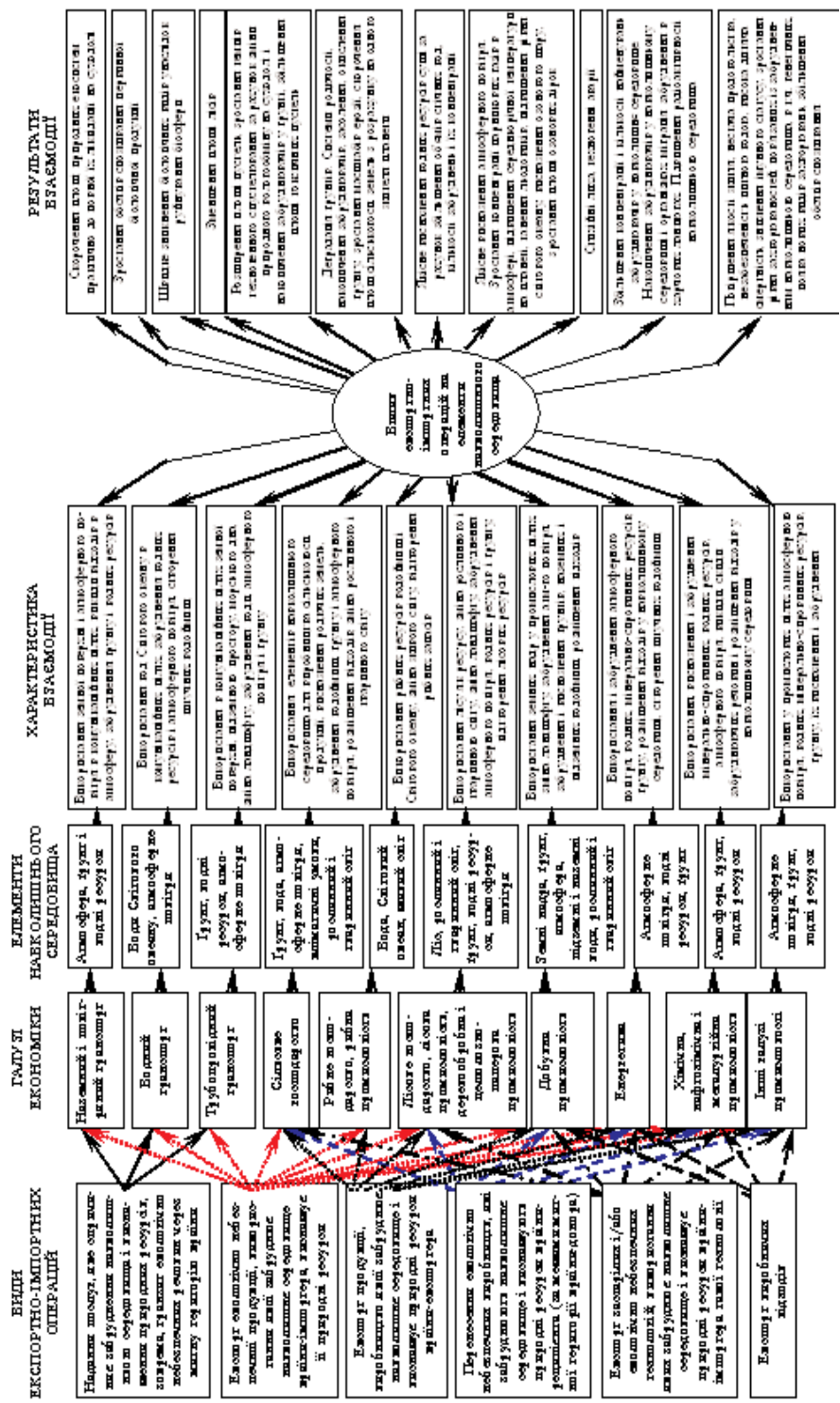

Рис. 1. Прояв екологічного чинника в експортно-імпортних операціях, авторська розробка

Незалежний експертний оцінювач економіки регіону

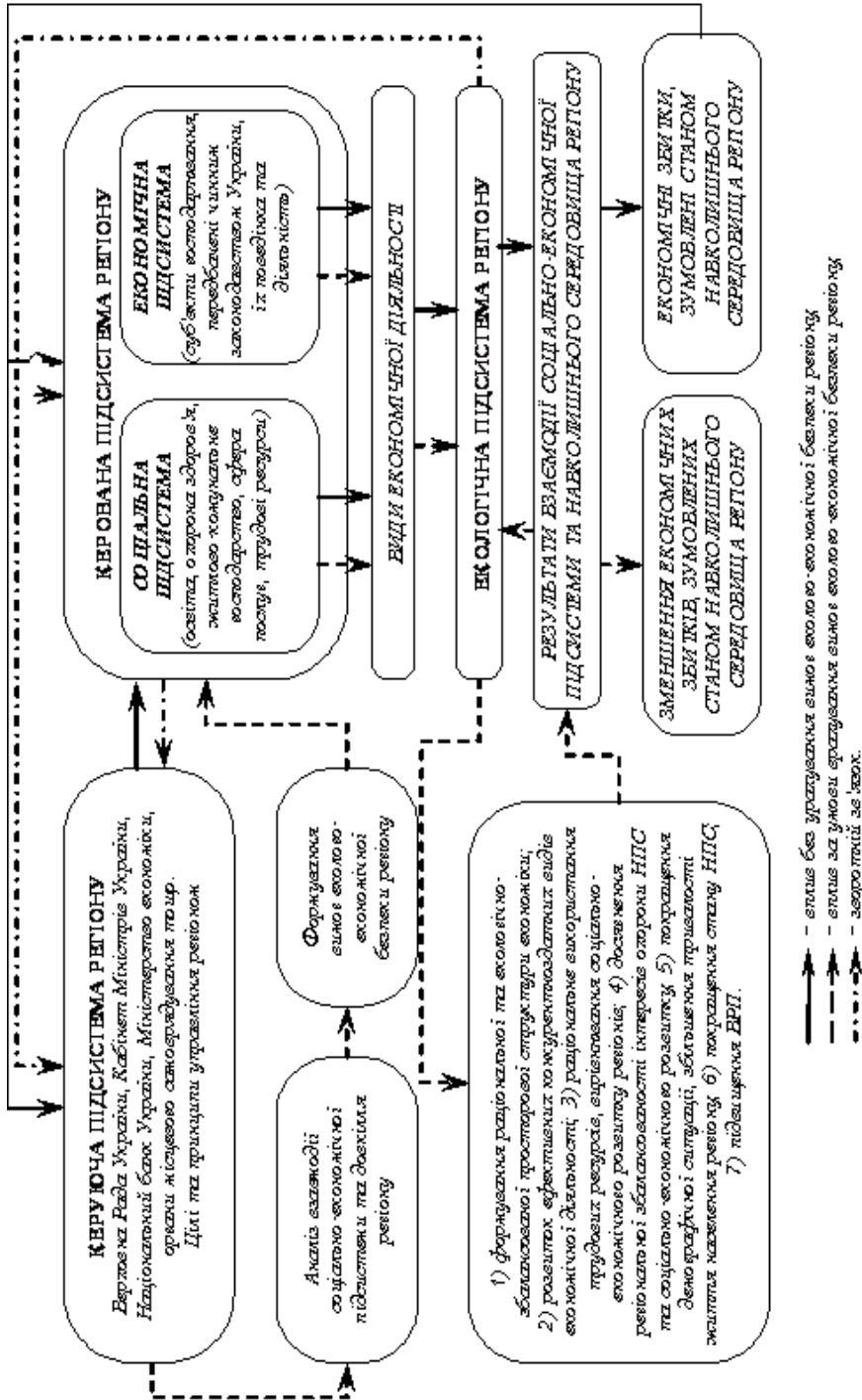
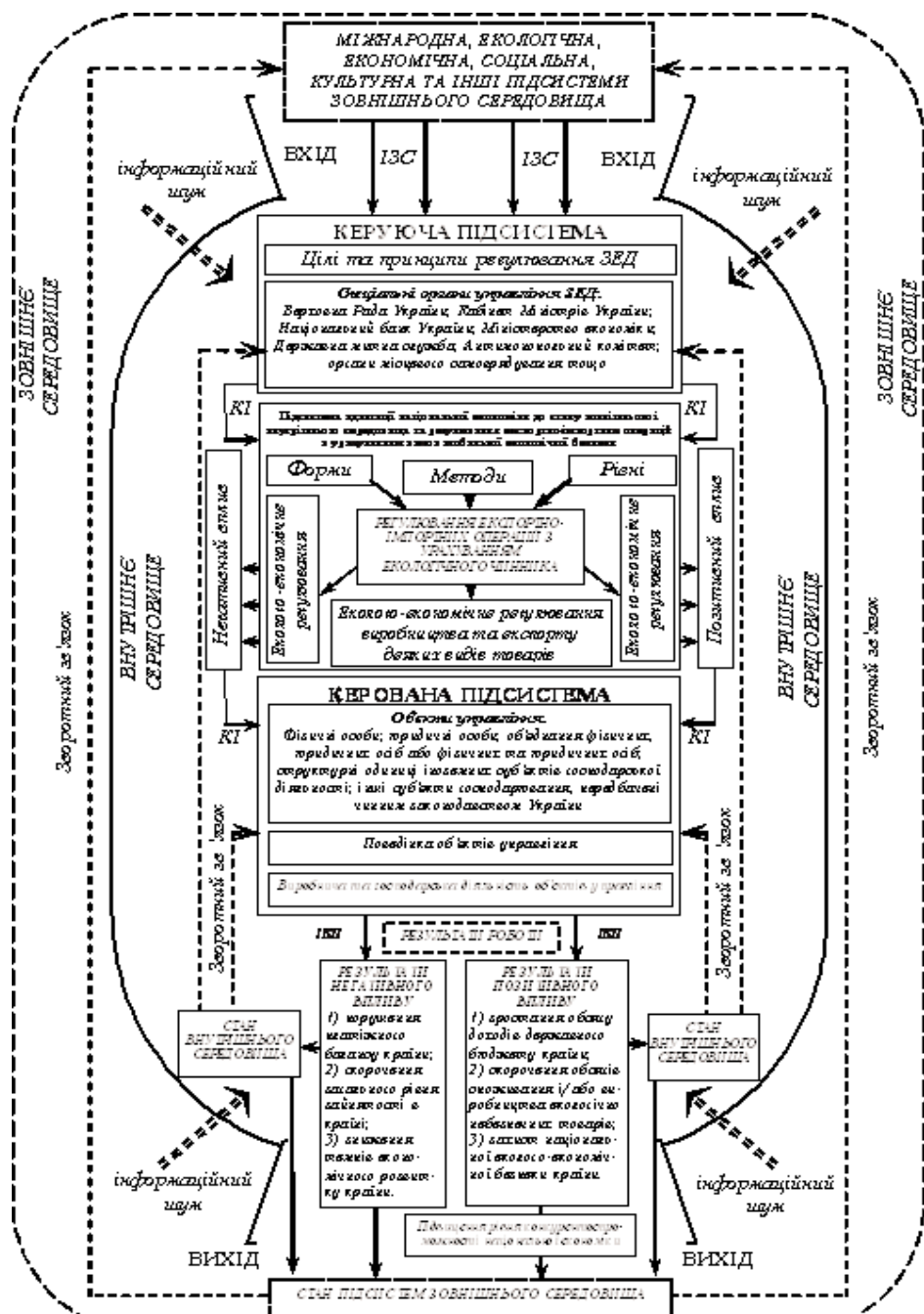

Рис. 2. Загальна схема врахування впливу економіки регіону на економічну безпеку в управлінні експортно-імпортним потенціалом регіону, авторська розробка

Уявлені позначення ІЗС - інпульс зовнішнього середовища
 КІ - керуваний інпульс; ІКП - інпульс керованої підсистеми

Рис. 3. Принципова схема організаційно-економічного механізму екологізації експортно-імпорتنних операцій, авторська розробка

Особливе місце організаційно-економічного механізму екологізації експортно-імпортних операцій у системі державного та регіонального управління пояснюється тим, що саме він забезпечує інтеграцію інтересів охорони довкілля і економічних процесів, зв'язує в єдине ціле внутрішні ресурси країни і її зовнішнє середовище, підсилюючи адаптивність і конкурентоспроможність національної економіки на міжнародному рівні.

Економічну оцінку впливу обсягів експортно-імпортних операцій на довкілля й ефективності функціонування організаційно-економічного механізму екологізації експортно-імпортних операцій у системі регіонального управління можна провести за допомогою моделі:

$$\left\{ \begin{array}{l} \vec{E}_{EEIO} = -\vec{Y}'; \\ BPP = CB + BI + BDC + P; \\ P' = P - (Y - K) = P - Y'; \\ E_{EEIO} = \sum_{i=1}^n E_i^E + \sum_{j=1}^m E_j^I; \\ E_i^E = \frac{1}{T} \int_0^T [Y_i^E(t) - M_{Y_i^E}] [f_i^E(t + \Delta t) - M_{f_i^E}] dt; \\ E_j^I = \frac{1}{T} \int_0^T [Y_j^I(t) - M_{Y_j^I}] [f_j^I(t + \Delta t) - M_{f_j^I}] dt, \end{array} \right. \quad (1)$$

де \vec{E}_{EEIO} – вектор деструктивної дії екологічного чинника з урахуванням фактичної компенсації; BPP – валовий регіональний продукт; CB – споживчі витрати; BI – валові внутрішні інвестиції; P – зовнішньоторговельне сальдо без урахування екологічного чинника; BDC – витрати держави на споживання; P' – зовнішньоторговельне сальдо з урахуванням екологічного чинника; K – фактична компенсація антропогенного навантаження на навколишнє середовище; E_{EEIO} – загальний ефект дії організаційно-економічного механізму екологізації експортно-імпортних операцій; E_i^E – ефект дії організаційно-економічного механізму екологізації експортних операцій; E_j^I – ефект дії організаційно-економічного механізму екологізації імпортних операцій; T – період часу; $Y_i^E(t)$ – функція залежності антропогенного навантаження від обсягів експортних операцій у часі; $M_{Y_i^E}$ – математичне очікування Y_i^E ; $f_i^E(t + \Delta t)$ – функція відгуку експортних операцій; $M_{f_i^E}$ – математичне очікування f_i^E ; $Y_j^I(t)$ – функція залежності антропогенного навантаження від обсягів імпортних операцій у часі; $M_{Y_j^I}$ – математичне очікування Y_j^I ; $f_j^I(t + \Delta t)$ – функція відгуку імпортних операцій; $M_{f_j^I}$ – математичне очікування f_j^I .

Вплив експортно-імпортних операцій, які здійснюються в Сумській області, на стан навколишнього середовища регіону необхідно розглядати в системі «виробництво – споживання – навколишнє середовище» (рис. 4).

Експорт за межі регіону продуктів первинної експлуатації природних ресурсів (сировини) знижує його природно-ресурсний потенціал і збільшує антропогенне навантаження на навколишнє середовище регіону за рахунок виникнення відходів первинної переробки цих ресурсів. У разі відсутності за-

ходів, спрямованих на захист і відновлення навколишнього природного середовища, порушується еколого-економічна рівновага в регіоні. Імпорт екологічно недосконалої продукції, техніки, технологій, сировини і матеріалів збільшує обсяги відходів виробництва в навколишньому середовищі, що також підвищує рівень еколого-економічної незбалансованості. Імпорт природоємної і відходоємної продукції виключає її виробництво на даній території, зменшуючи таким чином антропогенне навантаження на навколишнє середовище регіону. Імпорт екологічно чистої продукції сприяє витісненню з регіонального ринку екологічно недосконалої продукції, що зменшує її виробництво, а також зменшує антропогенне навантаження на навколишнє середовище регіону.

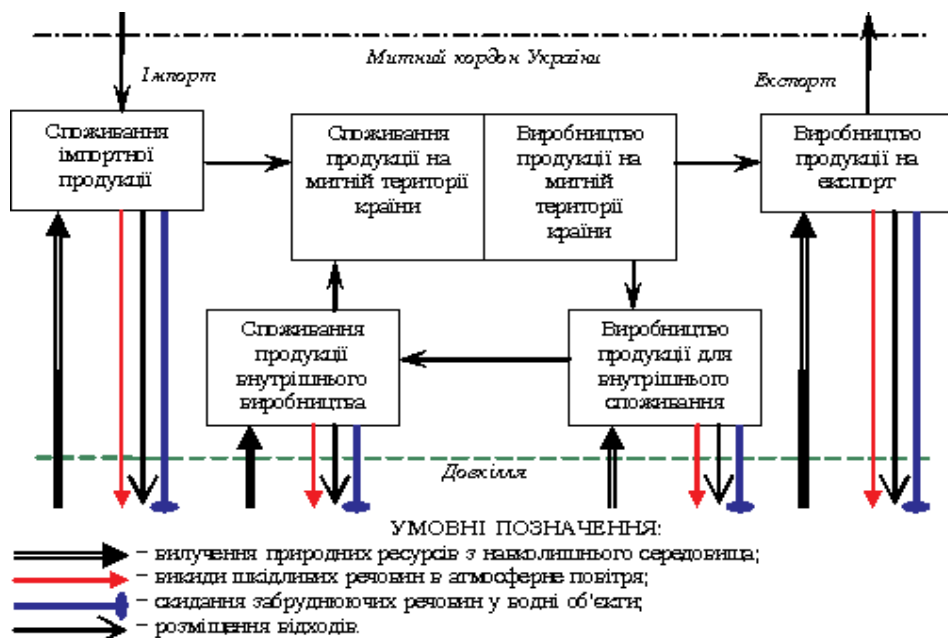

Рис. 4. Вплив експортно-імпорتنних операцій на стан довкілля, авторська розробка

Економічну оцінку впливу експортно-імпорتنних операцій на навколишнє природне середовище з урахуванням обсягу кожного окремого імпортного й експортного товарного потоку можна здійснювати за формулою:

$$Y_{ЕЮ} = \sum_{i=1}^n Y_i^E + \sum_{j=1}^m Y_j^I = (Y_{СГ}^E + Y_{ДП}^E + Y_{ХП}^E + Y_{ХИМ}^E + Y_{НМП}^E + Y_{МЕ}^E + Y_{МА}^E + Y_{БД}^E + Y_T^E + Y_{ІН}^E) + (Y_{СГ}^I + Y_{ДП}^I + Y_{ХП}^I + Y_{ХИМ}^I + Y_{НМП}^I + Y_{МЕ}^I + Y_{МА}^I + Y_{БД}^I + Y_T^I + Y_{ІН}^I), \quad (2)$$

де $Y_{ЕЮ}$ – екологічна ємність експортно-імпорتنних операцій, тис. грн.; Y_i^E – екологічна ємність i -го експортного потоку, тис. грн.; Y_j^I – екологічна ємність j -го імпортного потоку, тис. грн.; $Y_{СГ}^E, Y_{ДП}^E, Y_{ХП}^E, Y_{ХИМ}^E, Y_{НМП}^E, Y_{МЕ}^E, Y_{МА}^E, Y_{БД}^E, Y_T^E, Y_{ІН}^E, Y_{СГ}^I, Y_{ДП}^I, Y_{ХП}^I, Y_{ХИМ}^I, Y_{НМП}^I, Y_{МЕ}^I, Y_{МА}^I, Y_{БД}^I, Y_T^I, Y_{ІН}^I$ – екологічна ємність експорту та імпорту продукції сільського господарства, добувної, харчової, хімічної промисловостей, неметалевої мінеральної продукції, металургійної продукції, ма-

шин і устаткування, будівельних, транспортних послуг і продукції інших видів відповідно, тис. грн.

Урахування в системі економічних розрахунків впливу експортно-імпортних операцій на навколишнє середовище дозволяє оптимізувати їхню товарну структуру. З одного боку, це сприяє оптимізації виробництва певних видів продукції, а з іншого – відкриває можливості оптимізації споживання природних ресурсів, що можуть включати ресурсозбереження і вибір їхніх альтернативних видів. Вирішення такого кола питань здатне впливати на ефективність здійснення експортно-імпортних операцій і надає можливість повністю виключити з товарної структури експорту-імпорту екологічно небезпечні види товарів і послуг. Це дозволяє у кілька разів зменшити антропогенне навантаження на навколишнє середовище (зменшити споживання ресурсів, перейти на використання технологій, що, у свою чергу, дозволяє зменшити рівень забруднення навколишнього середовища під час виробництва і споживання товарів і послуг). Економічні інструменти екологізації експортно-імпортних операцій спрямовані на стимулювання саме таких напрямів розвитку національної економічної системи.

На основі аналізу статистичних даних за період з 1996 р. по 2011 р. [3; 5; 8; 9] нами було визначено характер залежностей між обсягами експортно-імпортних операцій та їх екологічною ємністю за окремими товарними потоками (табл. 1) враховуючи що $F_{--} = F_{дп}, E_{хп}, E_{хим}, E_{нмп}, E_{ме}, E_{ма}, E_{бд}, E_{т}, E_{ін}, I_{сг}, I_{дп}, I_{хп}, I_{хим}, I_{нмп}, I_{ме}, I_{ма}, I_{бд}, I_{т}, I_{ін}$ – обсяги експорту та імпорту продукції сільського господарства, добувної, харчової, хімічної промисловості, неметалевої мінеральної продукції, металургійної продукції, машин і устаткування, будівельних, транспортних послуг і продукції інших видів відповідно, тис грн.

Таблиця 1. Екологічна ємність експортно-імпортних операцій, авторська розробка

Найменування товарного потоку	Формула для розрахунку	
	експорт	імпорт
Сільське господарство	$Y_{сг}^e = 13,24 \ln(E_{сг}) - 45667$	$Y_{сг}^i = 29,71 \ln(I_{сг}) - 99,537$
Добувна промисловість	$Y_{дп}^e = 0,431 \ln(E_{дп}) + 0,0348$	$Y_{дп}^i = 4,9433 \ln(I_{дп}) - 14,128$
Харчова промисловість	$Y_{хп}^e = 3,14 \ln(E_{хп}) - 69012$	$Y_{хп}^i = 1,7535 \ln(I_{хп}) - 63,308$
Хімічна промисловість	$Y_{хим}^e = 39977 \ln(E_{хим}) - 174,76$	$Y_{хим}^i = 1,145 \ln(I_{хим}) - 77,038$
Виробництво неметалевої мінеральної продукції	$Y_{ме}^e = 6,1246 \ln(E_{ме}) - 16,732$	$Y_{ме}^i = 2,2519 \ln(I_{ме}) - 49818$
Металургійне виробництво	$Y_{ма}^e = 1,433 \ln(E_{ма}) - 43,251$	$Y_{ма}^i = 5,4457 \ln(I_{ма}) - 18,664$
Машини та устаткування	$Y_{мш}^e = 63,102 \ln(E_{мш}) - 342,41$	$Y_{мш}^i = 7,5762 \ln(I_{мш}) - 32,151$
Будівництво	$Y_{бд}^e = 4,4623 \ln(E_{бд}) - 1096$	$Y_{бд}^i = 7,7717 \ln(I_{бд}) - 22617$
Транспорт	$Y_{т}^e = 11,148 \ln(E_{т}) - 30663$	$Y_{т}^i = 61,112 \ln(I_{т}) - 238,31$
Інші види економічної діяльності	$Y_{ін}^e = 0,3729 \ln(E_{ін}) - 0,1421$	$Y_{ін}^i = 1,4878 \ln(I_{ін}) - 2,5878$

Найбільш прийнятним показником результативності функціонування еколого-економічної системи, що характеризує вплив обсягу експортно-імпортних операцій на елементи навколишнього природного середовища регіону, є валовий регіональний продукт. Основною причиною недосконалої тра-

диційних економічних інструментів регулювання експортно-імпортних операцій є те, що вони не враховують екологічного чинника. Екологізувати експортно-імпортні операції в ринкових умовах господарювання можна за допомогою системи екологічного ліцензування, квотування та інших економічних інструментів, що сприяють зниженню рентабельності експорту продукції екологоємних, природоємних виробництв та імпорту екологічно недосконалої продукції.

Одним із найдієвіших інструментів екологізації експортно-імпортних операцій є спеціальний митний тариф, який враховує екологічний чинник. На основі науково-методичних рекомендацій щодо визначення екологічної ємності виробництва товарів і послуг, розподілу антропогенного навантаження на довкілля між виробництвом продукції певної галузі на експорт і споживанням імпоротної продукції та врахування специфіки регулювання експортно-імпортних операцій були визначені ставки спеціального екологічного митного тарифу за товарними потоками. Такий митний тариф можна розглядати як чинник комплексного вирішення еколого-економічних проблем, з якими стикається країна при здійсненні експортно-імпортних операцій. Спеціальний екологічний митний тариф повинен відповідати максимальній кількості можливих варіантів інтенсифікації експортно-імпортних операцій у майбутньому. Такий ефективний економічний інструмент регулювання експортно-імпортних операцій, як спеціальний екологічний митний тариф, може використовуватися як альтернатива існуючим односпрямованим інструментам державного економічного регулювання експортно-імпортних операцій. Спеціальний екологічний митний тариф дозволяє економічній системі країни вчасно реагувати на різні прояви впливу експортно-імпортних операцій на стан елементів навколишнього природного середовища в умовах невизначеності.

Узагальнені результати дії організаційно-економічного механізму екологізації експортно-імпортних операцій, показники валового регіонального продукту, зовнішньоторговельного сальдо, обсягів експорту-імпорту та проведених розрахунків подано у табл. 2.

Економічний ефект дії організаційно-економічного механізму екологізації експортно-імпортних операцій спрямований на компенсацію негативного впливу зовнішньоекономічної діяльності на довкілля з урахуванням вимог глобальної екологічної безпеки та дозволяє підсилити адаптивність і конкурентоспроможність національної економіки.

Результати дослідження дозволили зробити такі **висновки**:

1. У результаті аналізу специфіки та співвідношення між такими поняттями, як «міжнародні економічні відносини», «зовнішньоекономічна діяльність», «експортно-імпортні операції» встановлено, що між цими поняттями існує взаємозв'язок як між цілим і частковим. Для забезпечення екологічної безпеки країни необхідно провести екологізацію експортно-імпортних операцій. Під екологізацією експортно-імпортних операцій розуміється процес цілеспрямованих перетворень у системі зовнішньоекономічних відносин, що забезпечують зменшення антропогенного навантаження та підтримку екологічної рівноваги в регіоні. Це надає можливість обґрунтувати необхідність

Таблиця 2. Узагальнені результати дії організаційно-економічного механізму екологізації експортно-імпорتنних операцій у Сумській області*

	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
Найменування показників								
ВРП (номінальні)	1380	1944	2100	2571	3495	3817	4188	4885
Зовнішньоторгівельне сальдо (номінальне)	155,77	157,44	-45,57	-68,26	241,17	-8,86	-1629,85	987,18
Обсяг експорту	495,51	536,01	505,66	727,61	1108	1301,6	1484,42	2009,92
Обсяг імпорту	339,74	382,57	531,23	1415,87	866,88	1310,46	3108,27	1027,74
Загальне антропогенне навантаження (АН) ЕЮ	99,76	110,01	130,05	219,13	237,86	319,18	587,54	356,3
Фактична замісцалі АН ЕЮ	5,911	6,804	10,567	9,268	15,741	14,209	18,307	15,978
Неможливо вважати частину АН ЕЮ	93,849	103,206	119,489	263,847	222,119	305,577	568,638	340,322
ВРП (реальний з урахуванням сволотного чинника)	1286,151	1840,794	1980,517	2307,153	3272,881	3511,423	3614,367	4544,878
Зовнішньоторгівельне сальдо (реальний з урахуванням сволотного чинника)	61,921	50,294	-165,053	-952,107	19,051	-914,437	-2192,483	641,858
Ефект дії механізму екологізації ЕЮ	93,607	109,227	122,26	257,314	223,319	300,53	553,672	339,905
ВРП (скориговане з урахуванням сволотного чинника та ефекту дії механізму екологізації ЕЮ)	1379,758	1944,021	2102,777	2564,467	3496,2	3811,953	4188,039	4878,588
Зовнішньоторгівельне сальдо (скореговане з урахуванням сволотного чинника та ефекту дії механізму екологізації ЕЮ)	155,528	153,461	-42,793	-89,4793	242,37	-13,907	-1688,811	975,763
Найменування показників								
ВРП (номінальні)	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Зовнішньоторгівельне сальдо (номінальне)	6275	8025	9566	12941	16210	16060	15723,74**	16305,7**
Обсяг експорту	1416,4	1289,58	892,5	1281,84	954,59	2168,15	2029,99	1150,71
Обсяг імпорту	2692,9	3118,61	3643,45	3697,34	4497,19	5356,53	6275,38	7640,51
Загальне антропогенне навантаження ЕЮ	127,6,5	1885,03	1950,35	2419,4	3542,6	3188,98	4245,39	6489,8
Фактична замісцалі АН ЕЮ	463,51	566,03	572,69	727,87	968,88	1011,63	1255,59	1711,12
Неможливо вважати частину АН ЕЮ	32,893	30,466	54,112	68,106	63,6	69,534	78,503	97,914
ВРП (реальний з урахуванням сволотного чинника)	430,617	555,564	518,578	659,784	905,26	942,096	1177,087	1613,206
Зовнішньоторгівельне сальдо (реальний з урахуванням сволотного чинника)	5844,989	7489,436	9047,422	11681,236	15304,72	15117,904	14545,853	14892,484
Ефект дії механізму екологізації ЕЮ	965,783	728,016	373,922	622,076	49,31	1226,054	852,903	-462,496
ВРП (скориговане з урахуванням сволотного чинника та ефекту дії механізму екологізації ЕЮ)	434,256	549,511	532,256	677,722	904,485	943,511	1172,908	1601,821
Зовнішньоторгівельне сальдо (скореговане з урахуванням сволотного чинника та ефекту дії механізму екологізації ЕЮ)	6278,619	8018,947	9579,678	12356,958	16209,205	16061,415	15718,561	16294,315
Зовнішньоторгівельне сальдо (скореговане з урахуванням сволотного чинника та ефекту дії механізму екологізації ЕЮ)	1420,019	1277,527	906,178	1299,798	953,795	2169,565	2025,811	1139,325

* розроблено на основі даних [8, 5, 8, 9].

** попередні інформації станом на 29.01.2012.

формування організаційно-економічного механізму екологізації експортно-імпортних операцій та проаналізувати підходи до її здійснення.

2. Систематизація та класифікація чинників впливу експортно-імпортних операцій на навколишнє природне середовище враховують види експортно-імпортних операцій, складові навколишнього середовища та результати їх взаємодії. Такий підхід дозволяє проводити комплексну оцінку економічних збитків від впливу ЕІО на довкілля та враховувати екологічний чинник при формуванні ефективного організаційно-економічного механізму регулювання експортно-імпортних операцій.

3. Під організаційно-економічним механізмом екологізації експортно-імпортних операцій розуміється система інституційних структур, принципів їх організації, економічних методів способів і прийомів впливу на суб'єкти господарювання, які забезпечують дотримання екологічних норм і нормативів та вимог чинного законодавства під час проведення експортно-імпортних операцій. Науково-методичний підхід до формування організаційно-економічного механізму екологізації експортно-імпортних операцій базується на використанні показників екологічної ємності експортно-імпортних товарних потоків і впровадженні спеціального екологічного митного тарифу в системі їх регулювання.

4. Аналіз взаємозв'язків між рівнями і складовими структури організаційно-економічного механізму екологізації експортно-імпортних операцій дав можливість, на основі застосування системного підходу, побудувати структуру організаційно-економічного механізму екологізації експортно-імпортних операцій, який складається з керуючої, керованої підсистем, підсистеми регулювання ЕІО з урахуванням вимог екологічної безпеки, прямих і зворотних зв'язків у внутрішньому й зовнішньому середовищах, здійснити докладний опис елементів механізму та взаємозв'язків між ними. Врахування інтеграції цілей суб'єктів зовнішньоекономічних відносин щодо забезпечення глобальної екологічної безпеки дозволяє підсилити адаптивність та конкурентоспроможність національної економіки.

5. Коригування показника зовнішньоторговельного сальдо при визначенні валового регіонального продукту враховує економічну оцінку екологічної ємності експортно-імпортних операцій, які здійснюються на даній території. Так, негативний вплив експортно-імпортних операцій на стан навколишнього середовища в Сумській області оцінюється приблизно в 1255,59 млн. грн. Частково (78,5 млн. грн.) він компенсується за рахунок екологічних платежів, пред'явлених суб'єктам господарювання за використання природних ресурсів і забруднення навколишнього природного середовища, штрафів, позовів про відшкодування економічного збитку, заподіяного внаслідок порушення чинного природоохоронного законодавства України. Проте значна частина антропогенного навантаження експортно-імпортних операцій, приблизно 1177,08 млн. грн, залишається некомпенсованою. Номінальне зовнішньоторговельне сальдо Сумської області складає 2029,99 млн. грн, у той час як реальна його величина з урахуванням екологічного чинника дорівнює лише 852,9 млн. грн.

6. Спеціальний екологічний митний тариф може розглядатись як ефективний економічний інструмент екологізації експортно-імпортних операцій. За нашими розрахунками, він становить від 0,025 до 0,358 грн. на 1 грн. вартості експортного або імпортного товарного потоку, що сприятиме збільшенню зовнішньоторговельного сальдо Сумської області до рівня 2025,81 млн. грн.

7. Виділяються такі основні переваги впровадження спеціального екологічного митного тарифу: по-перше, спеціальний митний тариф, який враховує екологічний чинник, може бути використаний для розвитку екологічно орієнтованих стратегій здійснення експортно-імпортних операцій; по-друге, такий тариф може бути використаний для розвитку загальної адаптивної стратегії регулювання обсягів експортно-імпортних операцій з метою попередження невизначеності їхньої дії на стан елементів навколишнього природного середовища.

1. Про схвалення Концепції національної екологічної політики України на період до 2020 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 17.10.2007 №880-р // zakon1.rada.gov.ua.

2. Бохан А.В. Міжнародна екологічна безпека: сучасні виміри та принципи реалізації // Ефективна економіка.— 2009.— №3 // www.economy.nayka.com.ua.

3. Докілля Сумщини у 2008 році: комплексна економічна доповідь / Відп. за вип. Л.Г. Зубко. — Суми: Держкомстат України, Головне управління статистики у Сумській області, 2009. — 42 с.

4. Жулавский А.Ю. Основы эколого-экономической сбалансированности развития региона // Вестник Сумского государственного университета.— Серия: Экономика.— 2007.— Т. 2, №1. — С. 112—122.

5. Зовнішньоекономічна діяльність: статистична інформація // База даних Державної служби статистики України // www.ukrstat.gov.ua.

6. Изменение климата в Восточной Европе: Беларусь, Молдова, Украина / Л. Николаева, Н. Денисов, В. Новиков. — Брессон: Graphi 4; Zoï Environmental Network, 2011. — 59 с.

7. Іванюта П.В. Державне регулювання еколого-техногенною безпекою України // Державне управління: удосконалення та розвиток.— 2010.— №8 // www.dy.nayka.com.ua.

8. Макроекономічні показники: статистична інформація // База даних Державної служби статистики України // www.ukrstat.gov.ua

9. Навколишнє середовище: статистична інформація // База даних Державної служби статистики України // www.ukrstat.gov.ua.

10. Національна доповідь про стан навколишнього природного середовища в Україні у 2007 році. — К.: Міністерство охорони навколишнього природного середовища України, 2008. — 548 с.

11. Огарок Л.Л. Системний підхід до управління економічною безпекою як регіональної складової державного механізму // Державне управління: теорія і практика.— 2005.— №2 // www.nbuv.gov.ua.

12. Обзор результативности природоохранной деятельности. Украина. Другий огляд. ЕСЕ/СЕР/133 / К. Массон, О. Дзюбинський, Ю. Хірвонен та ін. — Нью-Йорк, Женева: ООН, 2007. — 223 с.

13. Окружающая среда и безопасность: трансформация рисков в сотрудничество / Лунджи де Мартино, Анника Карлссон, Джанлука Рамполла и др. — ЮНЕП, ПРООН, ОБСЕ, НАТО, 2005. — 59 с.

14. Программа обзоров результативности экологической деятельности: третий цикл обзоров. ЕСЕ/СЕР/S/2011/3 // Окружающая среда для Европы: Материалы Седьмой конференции министров (21–23 сентября 2011 года, г. Астана, Казахстан) / Комитет по экологической политике Европейской экономической комиссии. — Женева: ООН, 2011. — 19 с.

15. Сабадаш В.В. Енергетично-ресурсна безпека України: загрози виникнення еколого-економічних конфліктів // Вісник СумДУ.— 2009.— №2. — С. 70—77.

16. Сабадаш В.В. Соціально-економічні виміри екологічного конфлікту // Механізм регулювання економіки.— 2006.— №2. — С. 190—201.

17. Социально-экономический потенциал региона: Монография / А.М. Телиженко, Е.В. Лапин, Л.Г. Мельник, С.Н. Ильяшенко, В.Н. Кислый и др.; Под общ. ред. проф. О.Ф. Балацкого. – Сумы: Университетская книга, 2010. – 364 с.
18. Сталый розвиток: еколого-економічна оптимізація територіально-виробничих систем: Навч. посібник / Н.В. Караєва, Р.В. Корпан, Т.А. Коцко, І.В. Недін, Є.В. Хлобистов, І.П. Частоконенко; За заг. ред. І.В. Недіна. – Суми: Університетська книга, 2008. – 384 с.
19. *Хлобистов Є.В.* Проблеми забезпечення екологічної безпеки в умовах трансформації економіки України: Автореф. дис... д-ра екон. наук: спец. 08.08.01 економіка природокористування та охорони навколишнього середовища / РВПС України НАН України. – К., 2005. – 34 с.
20. *Хлобистов Є.В.* Екологічна безпека трансформаційної економіки / РВПС України НАН України; Відп. ред. С.І. Дорогунцов. – К.: Чорнобильінтерінформ, 2004. – 336 с.
21. *Хлобистов Є.В., Жарова Л.В.* Суспільні конфлікти у сфері екологічної (природно-техногенної) безпеки // Механізм регулювання економіки. – 2011. – №1. – С. 16–23.
22. Экономический потенциал административных и производственных систем: Монография / О.Ф. Балацкий, Е.В. Лапин, В.Л. Акуленко, Л.Г. Мельник и др.; Под общ. ред. О.Ф. Балацкого. – Сумы: Университетская книга, 2006. – 973 с.
23. *Choi, E.K., Johnson, S.* (1992). Regulation of externalities in an open economy. *Ecological Economics*, 5: 251–265.
24. *Griliches Z.* (1990). Patent Statistics as Economic Indicators: A Survey. *Journal of Economic Literature*, 38: 1661–1707.
25. *Kim, S.K., Fukui, H., Shimazu, Y.* (1980). Energy intensity of the Japanese Economic Activities in 1975 and analysis of energy flow through the industries. *Earth Science, Nagoya University*, 28: 1–28.
26. *Kirby, A., Beistein, M., Stuhlberger, C. et al.* (2011). Coalland-Faces of Donetsk. *Zoï Environmental Network and UNEP / GRID – Arendal*. 43 p.
27. *Nagai, T., Shimazu, Y.* (1984). Science assessment of fusion of plant. *Earth Science, Nagoya University*, 32: 1–48.

Стаття надійшла до редакції 3.03.2012.